

НАДМОЩИЕ И ПРИСПОСОБЯВАНЕ

Сборник доклади от Международната научна конференция
на Факултета по славянски филологии

24 – 25 април 2017 г.

Том II

Езиковедски четения

София
2017

**Сборникът се издава с финансовата подкрепа на
Фонд „Научни изследвания“ към СУ „Св. Климент Охридски“,
договор №80-10-46/19.04.2017 г.**

Редакционна колегия:

проф. д-р Красимира Алексова,
доц. д-р Екатерина Търпоманова,
проф. д-р Румяна Л. Станчева,
доц. д-р Диана Атанасова,
гл. ас. д-р Надежда Александрова,
гл. ас. д-р Мария Калинова

Editorial board:

prof. Krasimira Aleksova
assoc. prof. Ekaterina Tarpomanova
prof. Roumyana L. Stantcheva
assoc. prof. Diana Atanasova
chief assistant prof. Nadezhda Alexandrova
chief assistant prof. Maria Kalinova
Faculty of Slavic Studies

- © Екатерина Търпоманова, съставител, 2017
- © Красимира Алексова, съставител, 2017
- © Александър Капричев, художник
- © Факултет по славянски филологии,
СУ „Св. Климент Охридски“, 2017

На корицата: *Ателие* (1979 – 80), маслени бои, 142 x 196 см,
от Александър Капричев (1945 – 2008).

ISBN 978-619-7433-09-8 (pdf)

НАДМОЩИЕ И ПРИСПОСОБЯВАНЕ

**Сборник доклади от Международната научна
конференция на Факултета по славянски филологии**

24 – 25 април 2017 г.

Том II. ЕЗИКОВЕДСКИ ЧЕТЕНИЯ

Съставители:

Екатерина Търпоманова, Красимира Алексова

DOMINATION AND ADAPTATION

**Proceedings of the International Conference
of the Faculty of Slavic Studies**

24 – 25 April 2017

Volume II. LINGUISTICS

Editors:

Ekaterina Tarpomanova, Krasimira Aleksova

**Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“
Faculty of Slavic Studies, University of Sofia St. Kliment Ohridski**

2017

В съвременната лингвистика си дават среща множество подходи за интерпретация на езиковите явления, които нерядко отреждат приоритет на определено езиково равнище над останалите. Формално описание на езика или традиционен лингвистичен анализ, синхронен или диахронен подход, морфологично или синтактично равнище... Сблъсъкът на идеи, на езици, на езикови явления е възможност за взаимно проникване.

In contemporary linguistics a lot of approaches aim to interpret the language phenomena. However, as a rule of thumb they often prioritize a certain language level over the others. Formal language description or traditional linguistic analysis, synchronous or diachronous approach, morphological or syntactic level... The clashes of various ideas, languages and language phenomena are a possibility for mutual reconciliation.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЕН ДОКЛАД	9
Михаил Виденов. ЕВРОПЕЙСКАТА ЕЗИКОВА СИТУАЦИЯ ДНЕС – НАДМОЩИЕ И ПРИСПОСОБЯВАНЕ.....	11
ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЕЗИКОВИТЕ РАВНИЩА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ВЗАИМНАТА ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ ИЛИ НА ДОМИНАЦИЯТА	19
Anca-Maria Bercaru. SUFFIXES THAT CREATE HYPOCORISTIC FEMININE NAMES IN THE SERBIAN ANTHRONOMY.....	21
Юлияна Стоянова. ДЕМИНУТИВИ В ОНТОГЕНЕЗАТА: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ЕЗИКОВИ РАВНИЩА.....	27
Мира Ковачева. ЗВУКОИЗОБРАЖЕНИЕ – КОМУНИКАТИВНО ПРИСПОСОБЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ ИДЕОФОНИ.....	35
Петя Осенова. ЗА СИНТАКТИЧНИТЕ ВРЪЗКИ В БЪЛГАРСКОТО ИЗРЕЧЕНИЕ.....	44
Екатерина Търпоманова. ЛЕКСИКАЛНИ, ГРАМАТИЧНИ И СИНТАКТИЧНИ СРЕДСТВА ЗА ИЗРАЗЯВАНЕ НА ПРЕДПОЛОЖЕНИЕ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК.....	52
Стилиян Стойчев. ЗА БЪЛГАРСКИЯ ИНДИКАТИВЕН РЕЛАТИВЕН ФУТУР И НЕГОВИТЕ БЪЛГАРСКИ И ЧЕШКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ.....	60
Стефка Фетваджиева. ЗА НЯКОИ АКТУАЛНИ ТЕНДЕНЦИИ В УПОТРЕБАТА НА ИМПЕРФЕКТА.....	67
Красимира Хаджиева. БЪЛГАРСКИТЕ ПРИГЛАГОЛНИ И ПРИИМЕННИ ПРОНОМИНАЛНИ КЛИТИКИ – В СЪЛЪСЪК ЗА НАДМОЩИЕ ИЛИ В СЪЖИТЕЛСТВО.....	77
Елисавета Балабанова. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ПРАГМАТИКА, СЕМАНТИКА И СИНТАКСИС В СЛОВОРЕДНИТЕ МОДЕЛИ НА ГЛАГОЛНАТА ФРАЗА.....	85
ДИАХРОНИЯ И СИНХРОНИЯ В РАЗВИТИЕТО НА ЕЗИКА: АСПЕКТИ НА АДАПТАЦИЯТА, ПРОМЯНАТА, СЪЖИТЕЛСТВОТО НА РАЗЛИЧНИТЕ ЕЗИКОВИ ЯВЛЕНИЯ	93
Мариола Валчак-Миколайчакова. ЛЕКСИКАЛНИТЕ И СТИЛИСТИЧНИ ПРОМЕНИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ СЕДЕМДЕСЕТ ГОДИНИ (ПО МАТЕРИАЛИ ОТ СБОРНИКА „АЗ ЖИВЯХ СОЦИАЛИЗМА“).....	95
Владимир Найденов. АКЦЕНТНИ ОСОБЕНОСТИ НА ЧЛЕННАТА МОРФЕМА В РАННАТА ИСТОРИЯ НА СКАНДИНАВСКИТЕ ЕЗИЦИ И НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК – МЕЖДУ САМОСТОЯТЕЛНОСТ И ИНТЕГРАЦИЯ НА ЕНКЛИТИКИТЕ.....	103
Елка Мирчева. ЕДИН ХАПАКС ОТ СУПРАСЪЛСКИЯ СБОРНИК И ПРОБЛЕМИТЕ ОКОЛО ПРЕВОДА НА ЕДИН СТАРОЗАВЕТЕН ЦИТАТ.....	110

Марияна Цибранска-Костова. ЛЕКСИКАЛНИ ДАННИ ЗА ГРАДСКАТА СРЕДА СПОРЕД СЛАВЯНСКИЯ ПРЕВОД НА ПРОХИРОНА.....	117
Ваня Мичева. НАЗВАНИЯ НА ВОИНИТЕ В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК.....	125
Биляна Михайлова. ЕТИМОЛОГИЧНИ БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ ПРАСЛАВ. *(U)ŽAS-*.....	132
Даниел Томов. ЕТИМОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ НА ДУМИТЕ ЗА „ГНЯВ“ В БАЛКАНСКИТЕ ЕЗИЦИ.....	140
Велислава Стойкова. ПОЯВА И РАЗВИТИЕ НА ДУМАТА „ХАМЕЛЕОН“ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК.....	150
ЕЗИКОВИ КОНТАКТИ, ЕЗИКОВИ СЪЮЗИ, АРЕАЛНИ ИЛИ ТИПОЛОГИЧНИ ЯВЛЕНИЯ: ПЪТИЩА НА ЗАЕМАНЕ И АДАПТАЦИЯ.....	
Helmut W. Schaller. THE PREDICATIVE INSTRUMENTAL IN RUSSIAN AND OTHER SLAVIC LANGUAGES – HISTORY AND ORIGIN.....	161
Bistra Andreeva, Snezhina Dimitrova, Christoph Gabriel, Anna Gazdik, Jonas Grünke. INTONATION AND CONVERGENCE: EVIDENCE FROM BULGARIAN JUDEO-SPANISH.....	169
Iskra Dobрева. PRONOMINAL CLITIC REARRANGEMENT (SE ME → ME SE) IN JUDEO-SPANISH NON-ACTIVE CONSTRUCTIONS AS BALKAN INFLUENCE.....	178
Arsinela Musha (Xhara). PRAGMATIC-SEMANTIC ANALYSIS OF SOME WISHING ACTS IN ALBANIAN AND BULGARIAN.....	186
Жана Станчева. КОНЦЕПТЪТ ЗДРАВЕ – ПРИСПОСОБЯВАНЕ КЪМ ЗДРАВНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ (СЪПОСТАВКА НА БЪЛГАРСКИ И ПОЛСКИ ЕЗИКОВ МАТЕРИАЛ).....	193
Ивана Давитков. ПЕРФЕКТЪТ В СРЪБСКИЯ И В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК – ЗНАЧЕНИЯ, УПОТРЕБИ, ПРЕВОДИМОСТ.....	201
Бисерка Велева. ЗА УМАЛИТЕЛНОСТТА В БЪЛГАРСКИ И НЕМСКИ ЕЗИК.....	209
КНИЖОВЕН ЕЗИК, ТЕРИТОРИАЛНИ ДИАЛЕКТИ, СОЦИОЛЕКТИ: РАЗНООБРАЗИЕ ИЛИ УНИФИКАЦИЯ	
Лилия Илиева. ПЪРВАТА ПУБЛИКУВАНА БЪЛГАРСКА ПОЕТИЧЕСКА ТВОРБА НА НОВОБЪЛГАРСКИ ЕЗИК (1793 г.).....	221
Савелина Банова. КОНКУРЕНЦИЯ НА ПРИТЕЖАТЕЛНОТО И ВЪЗВРАТНО ПРИТЕЖАТЕЛНОТО МЕСТОИМЕННИЕ В ПРИЛОЖЕН АСПЕКТ.....	229
Георги Митринов. ВЪЗРОЖДЕНСКИТЕ ТЕКСТОВЕ С ГРЪЦКО ПИСМО КАТО ИЗВОР НА ДАННИ ЗА ИСТОРИЧЕСКАТА ДИАЛЕКТОЛОГИЯ.....	237
Маргарита Котева. ЛЕКСИКАЛНИ СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ СЛАВЯНСКИТЕ ДИАЛЕКТИ В ЛИНГВОГЕОГРАФСКИ	

АСПЕКТ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ „ОБЩЕСЛАВЯНСКИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АТЛАС. ВЫПУСК 10. НАРОДНЫЕ ОБЫЧАИ”).....	245
Георги Жечев. КРЕОЛСКИ ЕЗИЦИ НА ОСНОВАТА НА ФРЕНСКИЯ.....	255
Илияна Гегова. ЧУЖДИТЕ ДУМИ В БАНАТСКИЯ ГОВОР: СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ РУМЪНСКАТА И МЕЖДУНАРОДНАТА ЛЕКСИКА.....	264
Яна Сивилова. РЕТОРИЧЕСКОТО ДОКАЗАТЕЛСТВО.....	274
Диана Иванова. СЛЕНГЪТ (НО И ДРУГИТЕ СОЦИОЛЕКТИ) В ХУДОЖЕСТВЕНАТА ЛИТЕРАТУРА (НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ РОМАНИТЕ „НЕРОН ВЪЛКЪТ” НА ХР. КАЛЧЕВ И „РЕКИТЕ НА ВАВИЛОН” ОТ П. ПИЩЯНЕК).....	282
Мария Григорова. „ОТКРОВЕНО“ ЗА ЕЗИКОВИЯ ШАБЛОН.....	290
СЪВРЕМЕННИТЕ ЛИНГВИСТИЧНИ ТЕОРИИ КАТО ФОРМИ НА НАДМОЩИЕ ИЛИ КАТО ВАРИАНТИ НА ПРИСПОСОБЯВАНЕ ПРИ КОНСТРУИРАНЕТО НА ЕЗИКОВАТА РЕАЛНОСТ.....	
Красимира Алексова. ДУБИТАТИВЪТ И СЕМАНТИЧНИТЕ КАРТИ НА МОДАЛНОСТТА И ЕВИДЕНЦИАЛНОСТТА.....	297
Маргарита Младенова. ДОМИНАНТА И ПЕРИФЕРИЯ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОТО ПОЛЕ НА ПРИТЕЖАНИЕТО В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК.....	307
Диляна Денчева. МЕТАФОРАТА – ПОЛЕМИКИ, ОПОЗИЦИИ, АДАПТАЦИИ.....	313
Кристияна Симеонова. ЗА НАЦИОНАЛНОТО И ИНТЕРНАЦИОНАЛНОТО В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ТЕРМИНОЛОГИЯ.....	321
Камелия Колева-Иванова. ОТ ПУРИЗЪМ КЪМ ТЕОРИЯ НА ЕЗИКОВАТА КУЛТУРА.....	329
КОНКУРИРАЩИ СЕ МЕТОДИКИ И ДОБРИ ПРАКТИКИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ И ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ КАТО ЧУЖД.....	
Татяна Ангелова. НАДМОЩИЕ ИЛИ ПРИСПОСОБЯВАНЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ИЛИ ЗА ТАКА НАРЕЧЕНИЯ ПРЕДОПРЕДЕЛЯЩ ЕФЕКТ ОТ ОЦЕНЯВАНЕТО (WASHBACK EFFECT).....	339
Антония Замбова. ТРУДНОСТИ В КОМПОЗИЦИОННОТО ИЗГРАЖДАНЕ НА ПИСМЕНИЯ ТЕКСТ.....	347
Irina Kushnir. FRAME TEACHING METHODS IN TRAINING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....	355
Валентин Стоянов. ЕЗИКОВИ И ПАРАЕЗИКОВИ СРЕДСТВА ЗА ПОВИШАВАНЕ МОТИВАЦИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ.....	361
Венера Матеева-Байчева. ГРАМАТИЧНИ ФОРМИ НА СКАЗУЕМОТО ПРИ ИЗРАЗЯВАНЕ НА УЧТИВОСТ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД.....	370

Весела Шушлина. ЗА ИНТЕРПРЕТИРАНЕТО НА ИНОСКАЗАТЕЛНОСТТА НА ФРАЗЕОЛОГИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ В ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД.....	380
Tatyana Uvarova. METHODOICAL MEANS OF ORGANIZING STUDENTS' INDEPENDENT WORK WHEN LEARNING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....	388
Рени Манова. ЗА ТИПОВЕТЕ ТЕКСТОВА КОХЕЗИЯ ОТ МЕТОДИЧЕСКА ПЕРСПЕКТИВА.....	394
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНАТА АДАПТАЦИЯ	
НА ЕЗИКОЗНАНИЕТО КЪМ ЗАДАЧИТЕ НА КУЛТУРОЛОГИЯТА, АНТРОПОЛОГИЯТА, ПОЛИТОЛОГИЯТА, СОЦИАЛНИТЕ НАУКИ.....	403
Мариана Гоцева. ЗНАЧЕНИЕ НА СОЦИОКУЛТУРНИТЕ ФАКТОРИ ПРИ УСВОЯВАНЕТО НА АНГЛИЙСКИ КАТО ВТОРИ/ЧУЖД ЕЗИК.....	405
Катя Исса. МОДЕЛЪТ НА ПРЕСЕЧНИТЕ ТОЧКИ – 15 ГОДИНИ ПО-КЪСНО.....	415
Ivana Miljković. INFLUENCES OF LINGUISTICS ON THE INTERDISCIPLINARY RESEARCH: CULTUROLOGY, ANTHROPOLOGY, SOCIOLOGY.....	423
Иван Держански. „АЗ СЪМ ТИ СЕСТРА“: ОЛГА И ЖЕНЯ, ИЗГУБЕНИ В ПРЕВОДА.....	430
Мария Китанова. „LEKSYKON AKSJOLOGICZNY SŁOWIAN I ICH SĄSIADÓW“ – МОДЕЛ ЗА ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНА АДАПТАЦИЯ КЪМ ЗАДАЧИТЕ НА ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЯТА...436	436
Катерина Войнова. РОЛЯТА НА ЗАГЛАВИЯТА В ОНЛАЙН МЕДИИТЕ.....	444
Красимир Коилов, Мая Влахова-Ангелова. ТОПОНИМНАТА ГЪСТОТА В ПЛОВДИВСКО КАТО ОТРАЖЕНИЕ НА ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРОЦЕСИ В РЕГИОНА	451
Теодора Кръстева. УСТОЙЧИВИТЕ СРАВНЕНИЯ С МОДУЛ НА СРАВНЕНИЕТО ЦВЯТ В БЪЛГАРСКИЯ И РУСКИЯ ЕЗИК.....	459
Надежда Николова. ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА РУЖАТА И УПОТРЕБАТА ѝ В НАРОДНАТА МЕДИЦИНА.....	465
Вера Киркова. ПОЛИТИКА ЧРЕЗ ГОЛОТАТА – НАДМОЩИЕ И ПОДЧИНЯВАНЕ ЧРЕЗ ЕЗИКОВО МАНИПУЛИРАНЕ НА ГОЛОТАТА НА БРАЗИЛСКИТЕ ИНДИАНЦИ ОТ XVI ВЕК (За целите, обекта и методологията на изследването).....	473
Елка Петрова, Петър Петров. ПАРИТЕ КАТО ПРЕСЕЧНА ТОЧКА НА ЛИНГВИСТИЧНИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИЯ ДИСКУРС.....	480

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“

ПЪРВАТА ПУБЛИКУВАНА БЪЛГАРСКА
ПОЕТИЧЕСКА ТВОРБА НА НОВОБЪЛГАРСКИ ЕЗИК
(1793 г.)

Лилия Илиева
Югозападен университет „Неофит Рилски“

THE FIRST PUBLISHED BULGARIAN
POETRY IN MODERN BULGARIAN LANGUAGE (1793)

Lilia Ilieva
South-West University Neofit Rilski

Abstract. This article describes the newly discovered first poetry (lyrics) in Modern Bulgarian printed in 1793 in Rome as a part of a multilingual book. The Bulgarian text was written by an unnamed Bulgarian student at a Catholic school who was well acquainted with the Cyrillic alphabet and the written tradition of the Bulgarian Orthodox literature and had also been heavily influenced by the tradition of the Dalmatian poetry.

Key words: Modern Bulgarian, Printed Poetry, Eighteenth century, Slavic Languages

Въвеждането и разпространението на печатното дело прави книгата достъпна и предизвиква информационна революция, известна в европейската наука като „Гутенбергова революция“¹. Чрез нея умът на европейския човек се отваря за нови знания и за цели нови светове. Българите също се включват в този процес на ранна модерна Европа, въпреки че Османската империя е затворена за него. Друга последица е, че знанието за българския език и българската книжнина също получава известно място в духовния свят на европейца. В този доклад ще бъде засегнато само представянето на български авторски лирически творби в печатни издания преди XIX век и по-специално – стихотворна творба от неизвестен засега автор, отпечатана през 1793 г., в която е отразен модерен български език.

¹ Настоящият доклад е изпълнен като част от проекта „Гутенберговата революция и българите“, подкрепен от Фонд Научни изследвания към МОН.

Преди XIX век са отпечатани малко на брой български поетически творби. В езиково отношение те са архаични или пък не са свързани категорично с новобългарския период от развоя на българския език. Първата отпечатана лирическа творба е една молитва към Богородица, чийто предполагаем автор е Черноризец Петър – малко известен старобългарски книжовник от X век (срв. Димитров 1989; 1995); Павлова 1994). Тя е включена в т.нар. *Сборник за пътници*, издаван на няколко пъти във Венеция от Божидар Вукович, а впоследствие – и от сина му Виченцо (Викентий) Вукович. Двамата произхождат от с. Старчево, днешна Черна гора². Първото издание на сборника е от 1519/1520 година (с двойно означение) и това е времето на първата поява на български автори в печатен вид³.

Втора лирическа творба на българин е отпечатана през 1637 г. от своя автор – Петър Богдан Бакшич от Чипровец, Софийски католически архиепископ. Тя е в послеслова на книгата му, която има преимуществено преводен характер „*Meditationes S. Bonaventurae, to yest Bogoglivbna razmiscglianya od otaystva odkupglienya covičanskoga S. Bonaventurae cardinala prenesena v yezik Slovinski, trudem P. O. F. Petra Bogdana Baksichia. Romae, Typis Sacrae Congreg. de Propag. Fide 1638*“. Изследвана е преди всичко от Н. Иванова (1988; 1991) и Я. Йерков-Капалдо (1984). По език тя отговаря на възгледите на своя автор за единен „илирийски език“, от който той представя българския му вариант.

През 1784 г. Комитетът за пропаганда на вярата (Congregatio de propaganda fide) публикува един сборник, в който са представени 46 творби на различни езици по зададена тема – посещението на шведския крал Густав в Рим. Седем от представените езици са славянски – според означението им в сборника те са български, далматински, илирийски, полски, руски, рутенски и сръбски. На този сборник напоследък обърна подробно внимание шведският славист П. Амброзиани (2012), впоследствие и аз се спрях на него в своя работа (Илиева 2015). Четиристишието, означено там като „българско“, е записано с черковнославянски кирилски шрифт и в езиково отношение е твърде неопределено, тъй като е ориентирано към черковнославянския език. Доколкото може да се съди по толкова кратък текст, то е възникнало в среда, която има контакти със сръбско население, т.е. – сред българите католици в някогашна Австрия.

Скоро след това в Рим е публикувана нова книжка с поетически творби (песни) на различни езици, изпълнени на 13 януари 1793 година в аулата на католическото училище в Рим. Пълното заглавие на книжката гласи: *Augusto*

² Мнението за техния италиански произход, изказано от П. Атанасов (1989), не се съгласува с фактите, известни в науката, но останали недостъпни за автора по времето, когато е работил по въпроса.

³ Друго съчинение, включено в сборника, е житието на св. Петка Търновска, написано от Патриарх Евтимий. При него авторът е означен, докато Молитва към Богородица е отпечатана без автор.

Friderico Magnae Britanniae principi Georgii Regis filio. Carmina linguis exoticis in honorem Dei Pueri a tribus magis adorati in aula conlegii catholico nomini propagando quam praesentiae suae splendore honestavit ab alumnis Idibus Januariis an MDCCXCIII recitata ac postmodum formis omnigenis expressa Praesides annuente Pio VI. Pont Max. obsequii caussa laeti libentes dedicant. В нея е публикуван и български текст, който е основен обект на настоящето изследване.

1. Състав на сборника. Въпреки че езиците, на които са представени творбите, са означени като „екзотични“, от днешна гледна точка някои са основни езици на съвременния свят, като английския или немския. Сам по себе си обаче наборът е твърде интересен. Представени са 34 езика, някои – в повече варианти. В началото с означението „Epigramma“ е представен латинският текст, идеята на който след това е развита по различен начин в отделните езици; под латинския текст е поставен италианският вариант (представен извън азбучния ред, вероятно тъй като и той не е „екзотичен“ от гледна точка на тогавашния католицизъм).

Следват текстове на езиците, подредени азбучно по названията им в латинския език: *английски* (Anglice), *етиопски* (Aetiopice), „*американски*“ (Americae idiomate Cuschensi), *арабски* (Arabice), *арменски* (Armenice), *индийски* (Brammhanice seu Indostanice), *български* (Bulgarice), *арамейски*, наречен „*халдейски*“ (Chaldaice), език, който идентифицирам като старогрузински, наречен „*колхидски*“ и уточнен като „църковен иберийски език“ (Colchice, Lingua Iberica Ecclesiastica), *коптски* (уточнен и като представен чрез мемфийски диалект, Coptice, Dialectus Memphiticus), *коптски* (уточнен и като представен чрез тивански диалект, Coptice Dialectus Thebanensis), *кюрдски* (Curdistanice, с уточнението, че е представен с арменската азбука, Caractere Armeno), *албански* (Epirotice), *етруски*⁴ (sic! – Etrusce), записан с етруската азбука, без да е специално обяснявано), *немски* (Germanice), *гръцки* (Graece; и под заглавието Epigramma), *втори гръцки* текст на разговорен вариант (Idem Vernaculum Idiomate), *еврейски* (Hebraice), *ирландски* (Hibernice), *грузински* (Iberice seu Giorgiane), *илирийски* или *далматински* (Illyrice seu Dalmatice), *магребски* (Magrabice), *малабарски* (Malabarice), *втори малабарски* текст с писмеността естрангело, *персийски* (Persice), *полски* (Polonice), *руски* (Russice), *рутенски* (Ruthenice), *санскрит* (Samskrdamice), *китайски*, *славонски* (Slavonice), *шведски* (Svece), *сирийски* (Syriace), *тибетски* (Tangutanice sive Thibetanice), *турски* (Turcice).

2. Български текст от 1793 година. Българският текст е записан с черковнославянски кирилски шрифт и оригиналният вид на страницата може да се види в приложението.

⁴ Включването на етруски текст засега ми изглежда невъзможно за обяснение.

Звѣзда по небо прѣасна
хора кани и вика ѿ Истокъ
Сас нейа свѣтлосъ прѣкрасна
Прѣ родениаѣтъ царъ високъ.
Идаѣтъ три гдѣми Царе
ѿ делечни край Сабесни
С` носити негови даре
На дѣшалаѣтъ Кралъ нибесни
Частаѣтъ го с` злато като Царъ
Пакъ с таманъ като Богъ хвалинъ
По свархѣ мѣ праватъ с Мѣрра даръ
Коа смарѣтъ мѣ обриче жалинъ.

2.1. Идея на текста. Песента е по зададена тема: донасянето на даровете за Христос от тримата влѣхви /тримата царе. Както е известно, западното християнство слага особен акцент върху празника Богоявление (Theophania или Epiphania): дохождането на тримата влѣхви от изток с подаръци за новородения Христос: злато, тамян и миро. Западното християнство ги смята за царе, трима на брой, които имат и своите лични имена, но в православната доктрина те са назовани „маги“ или „влѣхви“ (както е в гръцкия евангелски оригинал – *μᾶγος*, а Константин-Кирил е предал означението им с една неясна по произход дума, която в съвременния български има вида *влѣхви*). В изходния текст, който се представя в сборника на различни езици, даровете на влѣхвите се интерпретират символично: златото се принася на малкия Христос в качеството му на цар, тамянът – в качеството му на бог, а мирото – в качеството му на обречен на смърт.

Темата е развита на всеки език по различен начин, съобразно поетичната традиция, свързана с езика, т.е. това не са преводи, а вариации по зададена тема. Затова е твърде интересно с каква поетическа традиция се е свързвал българският език. По времето, когато е отпечатана творбата, съществува ръкописна поезия на българските католици, като повечето от творбите се приписват на Павел Дуванлийски от Пловдивско. Творбата, включена в сборника, следва да се разглежда в техния контекст. Тя се състои от три строфи, с рима АБАБ. По това тя се отличава от останалите славянски текстове, с изключение на „илирийския или далматински“ текст (той също съдържа също три строфи от четиристишия). Останалите славянски текстове са с друга организация на стиха. Българският текст е развит съвършено самостоятелно и носи белезите на изградена версификаторска техника.

2.2. Азбука и шрифт. Използването на кирилица от българските католици преди XIX век е обичайна практика (вж. и Илиева 2015); Филип Станиславов издава с кирилица „Абагар“, докато Петър Богдан

Бакшич обаче издава и двете си известни засега отпечатани книги⁵ с латиница.

В библиотеката на Србската матица в Нови сад се пази книга, на кирилица от босненски автор, издадена през 1630 г. в Рим⁶. От дарствен надпис на екземпляра се вижда, че тя е принадлежала по някое време на българин, католик, който е оставил запис на смесен италианско-български и на български език, чипровски диалект (с кирилица): *Io fra Mario od Bulgarie di Sofie [...] Иа фра Марио од Булгарие од [...] [...] остах облиран оц88 дом Иаков8 парок8 за дароват м8 али поклонит м8 иедн8 кр8ниц8 [...] имамо [...]*.

3. Славянските песни в сборника. В този сборник са представени 6 славянски езика, означени съответно като *български* (Bulgarice), *илирийски или далматински* (Illyrice seu Dalmatice), *полски* (Polonice), *руски* (Russice), *рутенски* (Ruthenice), *славонски* (Slavonice). Очевидно в концепцията на ватиканските филолози за класификацията на славянските езици са настъпили някои промени от времето на предишния сборник, който е от 1784 г., т.е. – с 9 години по-ранен. В него са представени 7 езика, които са означени като: *български*, *далматински*, *илирийски*, *полски*, *руски*, *рутенски* и *србски*. В новата концепция далматинският и илирийският са обединени в един език с две названия, а србският е изпаднал. Прибавен е обаче текст на „славонски“ и от него се вижда, че това е старинна книжовна форма със старобългарски произход, но обработена книжовно до общославянско койне.

Илирийски или далматински текст:

Svietlos sviesde ciudovita
Is Istoka put hrabreno
Kraglim kasce po sred svita
Porodiegne Boscianstveno.

⁵ Първата книга е от 1638, в голямата си част е превод на труд, погрешно приписван на св. Бонавентура – *Meditationes S. Bonaventurae, to yest Bogoglivbna razmiscglianya od otaystva odkupglienya covičanskoga S. Bonaventurae cardinala prenesena v yezik Slovinski, trudom P. O. F. Petra Bogdana Baksichia*. Romae, Typis Sacrae Congreg. de Propag. Fide 1638 (екземпляри от нея се пазят в Мюнхен, Люблина, вероятно и другаде, а екземлярът от Дубровнишкия францискански манастир беше откраднат след лятото на 1983 година); второто ѝ издание е от 1730, *U Mletij, od Antuna Mora Stampatura 1730* (екземпляр се пази в Сараево, вероятно – и другаде). Втората книга е от 1643 г.: *Blagoskroviscte nebesko Marie Divicze Mayke Boxye. Preneseno po G. F. Petru Bogdanu Baksichiu*. Romae, apud Franciscum Monetam 1643. От написаното за нея досега се вижда, че тя не е попадала в ръцете на български учен, тъй като е особено рядка.

⁶ Книгата е *Исповједаоник сабран ис православних научитеша по П.О. мештру Ијерониму Парономитану реда приповједалаца С. Доминика, принесен у језик босански трудом П.О.Ф. Стјпана Матијевиџа Солинђанина*. In Roma, della Stampa de S. Cong. de Propag. Fide. 1630.

Slato, Tamgnan, Mirru daju
Kragliu Bogu upputtienu,
I sdarima slamegnuju
Scto pristoï porodienu.
Mirru sascto Kragliu Bogu
Od Arabsche plod darsciave ?
Ah bolesi ! riet nemogu,
Smartne bigliegh daje priprave.

Полски текст

Czcic 'Naywyzszego Króla Mezowz Wschodu wzywa
Gwiazda co nowoblask swój na Niebie odkrywa;
Idę spiesznie przynosząc mistyczne Mu dary,
Z' złota Królowi, Bogu z kadzidla o fiary.
Ale pocóż się razem mirra z niemi miesci ?
Ach przebóg niemowlęcą ona zgubę wiesci.

Руски текст

Звѣздѣ небѣснаѣ пресвѣтло сѣлаа
Съ воймъ пресвѣтлымъ сѣаніемъ шлѣ
Отвостѣка волхвѣмъ царѣмъ спѣтешествовала
Къ новорожденномъ Царю всевышнемъ пѣтъ показывала
Когдѣ волхвѣ Царіи шли
Тогдѣ многъ пѣтътворили
Несли тайныѣ дары
Рожденномъ Царю славы.
Гдѣ принесли емъ злато "яко Царю
Благоуханный фимиамъ "яко бѣгъ
А Мѣрь "яко бесмертномъ мертвецъ
Тѣмъ сей свѣтъ емъ Мѣрь
Кѣи страстнѣю смѣръ емъ вопілъ.

Рутенски текст

Свѣтлость звѣзды восточноѣ волхвѣи призываѣтъ, |
рожденнаго въ вертепѣ Царѣи изавлаѣтъ .
Градѣщи несутъ за поклономъ мистичныѣ дары,
Злато, Лѣванъ и Смирнѣ къ Бѣгу свѣта царѣи.
Кѣажъ таина панхѣйской Смирнѣи маѣтъ быты,
Оувѣи мнѣ! Зъ тѣе Бѣгъ мнѣтсѣи смрыты.

Славонски текст

Скѣтаѣишаа небошѣственнаѣ Звѣздѣ пресвѣтло сѣаючи
Сосвоимъ прекрѣснымъ сѣаніемъ градѣщи
Ѣвостѣка волхвѣмъ царемъ спѣтешествѣючи

Къ новорожденномъ Царю всевышнемъ пѣть показѹщи.
 егда волхвы Царя идаша
 многъ пѣть твораша.
 Носаща таинственныа дары
 рожденномъ Царю славы
 Аможе принесѹшаемъ Злато акн Царю
 Благовѣнный фимиамъ 'акн бѣг18
 Амѹръ 'акн безсмертномъ мертвецѣ
 Тѣмъ сѣ сватѣе благодѣрственное емъ Мѹро
 Кѣе страстнѹю смѣръ емъ возвѣщало.

Термин	Бъл-гарски	Илирий-ски	Полски	Руски	Рутен-ски	Славонски
Звезда	Звѣзда по небо преасна	[sviesda ciudovita]	Gwiazda	Звѣзда небеснаа	Звѣзда восточ- наа	Свѣтлѣй- шаа небо- шественнаа Звѣзда
Тримата Влѣхви /Царе	три гдѣми Царе	Kragli	Naywyższ y Króly Mezowz Wschodu	Волхвы	Волхвы	Волхвы
Посока	Ѡ Истокъ	Is Istoka	Mezowz Wschodu	Отвос- тока	Звѣды восточной	Ѡвостѣка
Подарѣ- ци: злато	Злато	Slato	[Zloto] Z' zlota	Злато	Злато	Злато
Пода- ръци: тамян	Таманъ	Tamgnan	kadzidla	Благо- ухан- ны й фимиамъ	Лѣванъ	Благо- вонный фимиамъ
Пода- ръци: миро	С ^ъ Мѹррѣ ^ъ Мѹро	[Mirra]	mirra	Мѹръ; сей сва- тый емъ Мѹръ	Смѹро	Мѹръ; благодѣ- рственное емъ Мѹро

4. Правопис и език на българския текст. В правописно отношение текстът е ориентиран към черковнославянската традиция: записва се красловен ер, само -ъ (напр. Царъ, Кралъ, праватъ, даръ). Малката носовка ѡ има фонетичната стойност на „я“: преасна, родениятъ, таманъ. Буквата Ѣ е на етимологичното си място: Звѣзда, свѣтлѣсѣ. С буквата Ѣ се записва етимологично /у/, както и /у/, получено от /о/ в резултат на източнобългарска редукция: гдѣмн, дѣшалатъ, дошлнѣ, мѣ. Има следи от правописната норма на далматинските католици от XVII в.: смартъ. Ударенията са поставяни не последователно.

В морфологично отношение текстът е изключително важен, тъй като съдържа членувани форми: *роденнѣтъ*, *дѣшлѣтъ* ‘дошлият’. На практика това е първата поява на члена в печатен български текст!

При глаголите от второ новобългарско спрежение е отбелязано затвърдяване на съгласната пред окончанието: *Частѣтъ* ‘честят, почитат’; *правѣтъ*.

5. Някои изводи. Откритият текст е изключително важен като първи печатан текст на хубав новобългарски език. Той е източнобългарски, отразява павликянско наречие, но в книжовно обработен вид. Любопитно е, че сред славянските текстове в сборника само българският има художествени достойнства, което се дължи без съмнение на автора му, който е притежавал талант. Също така обаче се дължи и на факта, че той се е вписвал във вече създадена поетическа традиция при българските пловдивски католици, която е черпела модели от далматинската поезия, но не са ѝ били чужди и книжовните традиции на българската православна книжовност, както е отразено и в християнската терминология. Както се вижда, основната християнска терминология при славянските езици в сборника следва Кирило-Методиевите традиции и само полският текст показва повече отклонения от нея.

Библиография

- Амброзиани 2012:** Ambrosiani, P. Slaviska språk i en hyllningsbok till Gustav III - *Slovo: Journal of Slavic Languages and Literatures*, 2012, Vol. 53, 7-28.
- Атанасов 1980:** П. Атанасов. *Яков Крайков. Художник. Издател. График. XVI в.* София: „Наука и изкуство“.
- Димитров 1989:** П. Димитров. Петър Черноризец. – *Старобългарска литература*, т. 21, 26-49.
- Димитров 1995:** П. Димитров, *Петър Черноризец*. Шумен, СДК.
- Иванова 1988:** Иванова, Н. Илирийският език на южните славяни в българското книжовноезиково развитие през XVII в. Ч. II. // *Годишник на СУ. ФСФ*, т. 78/1, кн. I. [Езикознание, 1984], София, 1988, 34-93 (Част I).
- Иванова 1991:** Иванова, Н. Илирийският език на южните славяни в българското книжовноезиково развитие през XVII в. Ч. II. // *Годишник на СУ. ФСФ*, т. 79/2, кн. II. [Езикознание, 1985], София, 1991, 3-48 (Част II).
- Илиева 2015:** Л. Илиева. Представителната форма на българския език в Европа през XVII и XVIII век. *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*. *Научни трудове*, Т. 53, кн. 1, сб. А, Филология, 2015, 28-37.
- Йерков-Капалдо 1984:** J. Jerkov_Kapaldo, Tanatologia negativa in una poezia Bulgara del Seicento – *Europa Orientalis* 3, 1984, 33-70.
- Павлова 1994:** Р. Павлова. Петър Черноризец. Старобългарски писател от X век. – *Кирилометодиевски студии*, т. 9.

НАДМОЩИЕ И ПРИСПОСОБЯВАНЕ

**Сборник доклади от Международната научна конференция
на Факултета по славянски филологии**

24 – 25 април 2017 г.

Том II

Езиковедски четения

Българска, първо издание

Съставители:

Екатерина Търпоманова, Красимира Алексова

Редактор и коректор: Кирил Цанков

Художник: Александър Капричев

Формат: 16/70 X 100

Печатни коли: 30,5

ISBN 978-619-7433-09-8 (pdf)